

М. В. Жикаляк, О. П. Бондар

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ СТІЙКОСТІ ГАЛУЗІ ГЕОЛОГІЇ ТА НАДР УКРАЇНИ

У статті розглянуто підходи щодо визначення стійкості галузі геології та надр України в особливий період і в умовах воєнного стану. Проаналізовані основні напрями функціонування Держгеонадр, направлених головним чином на оформлення спецдозволів на користування надрами, їх геолого-інформаційне забезпечення та моніторинг, що створює ризики конфлікту інтересів. Рекомендовано реорганізувати Державну службу геології та надр України в Державне агентство мінерально-сировинних ресурсів і Сервісну геологічну службу України.

Ключові слова: Держгеонадр, стійкість геологічної галузі, Державне агентство мінерально-сировинних ресурсів

«Відповідальність - це ціна, яку платить будь-яка посадова особа за владу» (Уїнстон Черчілль)

Вступ

Вітчизняна геологорозвідувальна галузь, історичні витоки якої пов'язані із створенням Українською народною республікою 2 лютого 1918 року Українського геологічного комітету, становленням і розвитком української держави, з 1991 року неодноразово зазнавала суттєвих структурних змін та реорганізацій. Однак найбільш радикальна, але незбалансована, пов'язана із перетворенням у 2011 році Державної геологічної служби в Державну службу геології та надр України, за аналогією з країною-агресором (Госгеонедра), а не сервісних Геологічних служб Європи, США та Канади. Як наслідок, настав період незбалансованої діяльності Держгеонадр в Україні без чіткого розуміння сфер відповідальності та пріоритетних завдань державної політики щодо розвитку мінерально-сировинної бази для забезпечення потреб базових галузей промисловості, комплексного геологічного вивчення надр, проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень та прогнозування змін геологічного середовища. В результаті, на думку експер-

тів Єврогеослужби, діяльність Держгеонадр мала згубний вплив на сталий розвиток видобувних галузей та забезпеченість України власними енергоресурсами, критичними і стратегічними корисними копалинами. Оманливе очікування вітчизняних геологорозвідників позитивних змін після 2019 року перейшло в повну зневіру щодо бажання і спроможності некомпетентного керівництва Держгеонадр і корупційно-рентоорієнтованих кураторів від чинної влади реанімувати галузь геології та надр і забезпечити її стаке функціонування на період до 2030 року та подальшу перспективу.

Аналіз основних напрямів діяльності Держгеонадр

Державна служба геології та надр України (Держгеонадра) як центральний орган виконавчої влади у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр здійснює свою діяльність у відповідності до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1174 в редакції від 01.10.2022 року. Основними завданнями Держгеонадр є реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр і підготовка пропозицій щодо забезпечення (удосконалення) державної політики в даній сфері.

На думку міжнародних експертів, Держгеонадра виконує багато функцій, притаманних геологічним службам країн Європейського Союзу та Північної Америки, але на практиці виглядає так, що Держгеонадра займається лише спецдозволами на користування надрами. Не дивно, що внесення змін до деяких законодавчих актів України було здійснено щодо вдосконалення законодавства у сфері користування надрами (Закон України від 1 грудня 2022 року №2805-IX), а не у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Це не тільки не відповідає основним завданням Державної служби геології та надр України, але й створює умови для корупційно-рентоорієнтованих проявів і виникнення потенційних конфліктів інтересів. Намагання нинішнього керівництва позиціонувати діяльність Держгеонадр в якості сучасної сервісної служби тільки підтверджує дану думку, оскільки сервіс стосується виконання геологічних та пов'язаних з ними робіт і послуг, а видача спецдозволів на користування надрами – це функція діяти від імені держави з максимальним унеможливленням при цьому наявності потенційного конфлікту інтересів.

Паралізувавши геологорозвідувальну та фахову геологічну діяльність галузі, керівництво Держгеонадр почало займатися показовою дерегуляцією, контрольованою владою відкритістю електронного обігу спецдозволів на користування надрами та рентоорієнтованим проведенням онлайн-аукціонів не з метою розробки родовищ корисних копалин і отримання доданої вартості

від їх переробки та використання, а переважно, з метою фейкової капіталізації суб'єктів господарювання, отримання пільгових кредитів і земельних ділянок за спрощеною процедурою тощо. Бездіяльність, фаховий та економіко-правовий нігілізм керівництва Держгеонадр особливо проявилось після 24 лютого 2022 року, коли Роман Опімах відзначився появою на роботі відміною бюджетного фінансування геологорозвідувальних робіт на перехідних об'єктах держзамовлення згідно з Наказом Міндозвілля України від 28.03.2022 № 162. При цьому не була врахована актуальність в умовах воєнного стану виконання таких робіт, як складання комплекту Держгеолкарти-200 для потреб економіки, здійснення державного моніторингу підземних вод, буріння артезіанських свердловин для водозабезпечення населених пунктів у зоні бойових дій та за відсутності централізованого водопостачання тощо. До відома, державне фінансування геологорозвідувальних робіт здійснювалось як під час Громадянської, так і Другої світової війн у пріоритетному порядку, що дало змогу забезпечити дефіцитною мінеральною сировиною всі евакуйовані оборонні підприємства та обумовило перемогу над фашистськими загарбниками і сприяло післявоєнній відбудові зруйнованого народного господарства.

Держгеонадра як орган управління підприємствами, розпорядник державним майном та геологічною інформацією галузі, не вжило жодних заходів для організації евакуації протягом березня-вересня 2022 року підприємств і активів із зони бойових дій на сході та півдні України в більш безпечні регіони держави згідно системи цивільного захисту Міндовкілля (Мінприроди) на особливий воєнний період. Хоча свого часу, з 17 листопада 2014 року до 15 вересня 2015 року діяла цільова постанова Кабінету Міністрів України про переміщення підприємств і організацій із зони ризику Донецької і Луганської областей в центральні регіони України. Вирішити цю проблему в умовах відсутності бюджетного фінансування, евакуації майже всіх працівників згідно з рекомендаціями органів місцевого самоврядування та неможливості виконання договірних робіт, підприємства та структурні підрозділи самостійно не могли ні «де юре», ні «де факто».

З метою популістської актуалізації геологічного вивчення та освоєння критичних корисних копалин, які мають стратегічне значення для неоіндустріального розвитку економіки та обороноздатності держави Держгеонадра обмежилися тільки внесенням проєкту постанови Кабінету Міністрів України щодо затвердження Переліку відповідних родовищ і ділянок надр, яких ще немає або стосовно освоєння та переробки яких відсутні достовірна геолого-економічна оцінка, сучасні технології та відповідні підприємства. Не дивно, що запровадження цього Переліку перенесено на

2024 рік або буде відтерміновано до закінчення воєнного стану. Ще більш некомпетентними і упередженими є заходи Держгеонадр, які стосуються проведення переоцінки, а не оцінки запасів корисних копалин, які обліковуються у Державному балансі запасів, але не розробляються, у відповідності до вимог Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05.05.1997 №432 (зі змінами). Загальновідомо, що переведення запасів корисних копалин стосовно родовищ, які розвідувались в минулі роки, але не розробляються, може здійснюватись лише за результатами виконання геологічних робіт з їх переоцінки по кожному об'єкту і по кожній мінеральній сировині окремо згідно чинних інструкцій, класифікацій та вимог Державної комісії по запасах (ДКЗ) України.

Для оновлення завдань Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року стосовно завершальних 2025-2030 років передбачено проведення пошукових робіт щодо більше 80 проявів корисних копалин, завершення робіт з детального картування території України, забезпечення сталого розвитку запасів критичної мінеральної сировини для збільшення їх внеску в національну економіку, здійснення постійного моніторингу надр і підземних вод та оцінка ресурсів і запасів критичних корисних копалин за міжнародною системою класифікації РКООН. При цьому не фаховість та геологічний нігілізм керівництва Держгеонадр проявився у підміні незавершеного картування території України в масштабі 1:200 000 (Держгеокарта-200) в завершення картування території України в детальному масштабі 1:5 000 – 1:10 000, яке не відноситься до системи державного геологічного картування, а також у популістському декларуванні сталого розвитку критичної сировини. Хоча крім переліку критичних металічних корисних копалин зараз немає ні розвіданих рентабельних родовищ, ні вивчених, згідно сучасних вимог, оціночних параметрів і стандартів рудопоявів. Не кажучи вже про відсутність інноваційних мінералогічних досліджень і технологій, без виконання яких оцінка перспектив їх освоєння взагалі неможлива. Крім того, в системі Держгеонадр України паралізована поточна геологічна діяльність та науково-методичний супровід геологорозвідувальних робіт, а міжнародно визнаний галузевий журнал «Мінеральні ресурси України» після призначення головним редактором Багрія І.Д. перетворився на закрите редакційне товариство з керівництвом на свій розсуд і проявами колаборантизму при блокуванні опублікування аналітичних чи інноваційних статей.

Голова Державної служби геології та надр України Роман Опімах на IX науково-практичній конференції «Надрокористування в Україні. Перспективи

інвестування» анонсував впровадження пріоритетних реформ у галузі надрокористування, оцифрування послуг (імовірно пов'язаних із наданням надр у користування), модернізацією регуляторного поля та налагодженням ефективного контролю держави, підтвердивши тим самим висновок експертів Геологічних служб Європейського союзу, Канади та США, що під виглядом сервісної державної установи Держгеонадра займаються лише спецдозволами на надрокористування, їх геолого-інформаційним забезпеченням та моніторингом, що призводить до потенційних конфліктів інтересів. На цьому апогеї попугізму Голови Держгеонадр Романа Опімаха та цинізму по відношенню до досвідчених геологічних кадрів, які були масово скорочені за 5 років його керівництва галуззю, можна вважати наміри створити Big Data для застосування штучного інтелекту в геології – Гео ІІІ. Однак компілюючи із закордонних джерел ідеї Big Data для застосування технологій ІІІ в геології, Держгеонадра обмежує перспективи їх використання тільки оцифруванням геологічних матеріалів, пов'язаних із наданням надр у користування. При цьому ініціатори впровадження Гео ІІІ, упереджено або за відсутності фахових геологічних знань і досвіду, не враховують, що широкому використанню технологій ІІІ в Геологічних сервісних службах Австралії та Канади передувало створення на відповідних територіях комплектів інтерактивних геологічних, геофізичних, геолого-формаційних, гідрогеологічних, мінерагенічних карт масштабу 1:200 000. Крім того, технології ІІІ не володіють творчим потенціалом, який є основою геологічних досліджень.

Тобто, перш ніж безпідставно анонсувати впровадження в Держгеонадрах двох етапів Гео ІІІ та початок застосування третього етапу, необхідно на основі оновлених або модернізованих комплектів Держгеокарти-200 поетапно підготувати на перспективні площі й території інтерактивні геологічні карти масштабу 1:200 000: дочетвертинних, докайнозойських і домезозойських відкладів, кристалічного фундаменту, геолого-формаційні, геоморфологічні, гідрогеологічні, сейсмостратиграфічні, гравіметричні, магнітні, геохімічні та мінералогічні карти і карти закономірностей розповсюдження корисних копалин тощо. Тільки після цього замість сканування та фейкової цифрової капіталізації застарілих, некондиційних або оглядових геологічних матеріалів ДНВП «Геоформ України» можна застосувати в геологічній практиці технології штучного інтелекту – Гео ІІІ. До відома, тільки використання доступних в Інтернеті інтерактивних карт геологічного змісту забезпечило зростання в 2013 році ВВП Канади на 1 %, навіть без застосування технологій ІІІ.

Усі деструктивні процеси в Держгеонадрах і руйнівні для національної безпеки та оборони держави їх наслідки стали можливими у зв'язку з тим, що одна справа – виграти конкурс і пройти певні погоджувальні процедури, а зовсім інша – відповідати посаді Голови Державної служби геології та надр України. Керівник однієї із стратегічних галузей – національної мінерально-сировинної скарбниці держави – повинен відповідати посаді за фахом, досвідом роботи в галузі на відповідальних і керівних посадах для проведення збалансованої надроресурсної політики неоіндустріального розвитку вітчизняного мінерально-сировинного комплексу і забезпечення енергетичної та мінерально-сировинної незалежності України.

Забезпечення стійкості галузі геології та надр – основа економічного розвитку держави

Системний економічний підхід розглядає стійкість галузі геології та надр як сукупність взаємопов'язаних складових, які забезпечують оптимальний сталий розвиток на коротко-довгострокову перспективу не тільки Держгеонадр України, але й суб'єктів і об'єктів геологічної та надроресурсної діяльності в особливий період і в умовах воєнного стану. Зараз жодна з усіх видів стійкості вітчизняної галузі геології та надр – геологічна, фінансово-економічна, управлінська, ринкова, виробнича та технологічна не функціонують як збалансована система, оскільки знаходяться в нестійкому або кризовому стані, що не може забезпечити актуальний розвиток мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року і подальшу перспективу.

Подолання руйнівних наслідків і забезпечення фаховості та авторитетності Державної служби геології та надр України, а також збалансованості її діяльності й ефективної реалізації державної політики стосовно геологічного вивчення та раціонального використання надр у загальнонаціональних інтересах вимагає суттєвого обмеження регуляторних функцій Держгеонадр. Перш за все, це стосується видачі спецдозволів на користування надрами та унеможливлення використання державного геологічного контролю для реалізації рентоорієнтованих заходів. Дані обмеження необхідно здійснювати з метою мінімізації ризиків наявності конфлікту інтересів і корупційно-рентоорієнтованих проявів у процесі прийняття рішення щодо проведення геологічного вивчення території держави та розвідки і розробки корисних копалин.

Відновлення довіри до Держгеонадр, як до об'єктивного неупередженого джерела науково-прикладної геологічної інформації, повинно

базуватися не тільки на довідках-копіях із застарілих геологічних звітів минулих років, які готує ДНВП «Геоінформ України», здебільшого з порушенням авторських прав виконавців, і рентоорієнтованих висновках Центру геолого-економічних досліджень та експертиз, а в першу чергу, на довідках геологічних підприємств, які проводили геологорозвідувальні роботи стосовно конкретних ділянок надр чи родовищ корисних копалин. За необхідності в якості експертів можуть залучатися провідні наукові фахівці та незалежні експерти. А найголовніше, Держгеонадра повинні очолювати авторитетні досвідчені фахівці за відповідними напрямками геологорозвідувальної діяльності й надання сервісних геологічних послуг, а не рентоорієнтовані кон'юктурники та декларативні популісти. Тим паче, що відповідно до основних законів кібернетики, система управління галуззю національного господарства або виробництва не може бути нижчою та простішою за структуру відповідних робіт і технологічних процесів. Інакше до влади прийдуть дилетанти та популісти, які підлаштують функціональні повноваження під свої майнові, кланові або політичні інтереси, а не інтереси держави та українського народу.

Віднадити від управління Державною службою геології та надр України рентоорієнтованих чиновників і кураторства галузі провладними політиками, які використовували і використовуватимуть функціональні повноваження на свій розсуд, можна тільки шляхом реорганізації Держгеонадр у Сервісну геологічну службу України та Державне агенство мінерально-сировинних ресурсів України. При цьому, з метою уникнення конфлікту інтересів і мінімізації корупційно-рентоорієнтованих ризиків, Державному агенству мінерально-сировинних ресурсів доцільно передати тільки функцію видачі спецдозволів на користування надрами з відповідним Департаментом Держгеонадр і управлінським забезпеченням. Сервісну геологічну службу України повинні сформувати підпорядковані Держгеонадрам геологічні підприємства і компанії, ДНВП «Геоінформ України» та можуть приєднатися інші спеціалізовані геологорозвідувальні підприємства та сервісні фірми.

Державна комісія по запасах корисних копалин (ДКЗ) України повинна функціонувати як самостійна та незалежна міжвідомча урядова установа при об'єднаному міністерстві економіки та фінансів України, а Департамент державного геологічного контролю, з метою підвищення ефективності його діяльності та унеможливлення прояву конфлікту інтересів, доцільно передати в Держаудитслужбу України.

Безумовно, в умовах воєнного стану і необхідності забезпечення мінерально-сировинними ресурсами оборонних галузей промисловості та розвитку інноваційно-інвестиційних напрямів неоіндустріальної відбудови

національної економіки як невід'ємної складової Європейського Союзу, головне зараз – це ефективне функціонування Державної служби геології та надр як одного із спеціально уповноважених державних органів України. При цьому єдиною основою для досягнення цієї мети є професіоналізм за основними напрямками діяльності, забезпечення збалансованої надроресурсної державної політики, незалежності та рівновіддаленості керівництва Держгеонадр від усіх політичних сил, бізнес-еліт і від усіх високопосадовців у офісі президента і у Верховній Раді України.

Висновки

Стійкість галузі геології та надр України, як єдиної взаємопов'язаної усталеної системи в умовах воєнного стану перебуває в нестійкому або кризовому стані. Паралізувавши геологорозвідувальну та фахову геологічну діяльність галузі, Держгеонадра займається лише спецдозволами на надрокористування, їх геолого-інформаційним забезпеченням і моніторингом, що призводить до потенційних конфліктів інтересів.

Реформування Держгеонадр України в Державне агенство мінерально-сировинних ресурсів і Сервісну геологічну службу за стандартами Європейського Союзу сприятиме підвищенню стійкості вітчизняної галузі геології та надр і забезпечить впровадження сучасних технологій в геологічну діяльність в Україні.

M. V. Zhikalyak, O. P. Bondar

PROBLEM ASPECTS OF RESTORATION OF THE SUSTAINABILITY OF THE INDUSTRY OF GEOLOGY AND SUBSOIL OF UKRAINE

The article examines approaches to determining the stability of the field of geology and subsoil of Ukraine in a special period and in the conditions of martial law. The main areas of operation of the State Geodesy were analyzed, directed mainly to the issuance of special permits for the use of subsoil, their geological information support and monitoring, which creates risks of conflict of interests. It is recommended to reorganize the State Geology and Subsoil Service of Ukraine into the State Agency of Mineral Resources and the Service Geological Service of Ukraine.

Key words: State Agency for Geology and Mineral Resources, sustainability of the geological industry, State Agency for Mineral Resources

ДРГП «Донецькгеологія», м. Бахмут, м. Київ, Україна

*84511, м. Бахмут Донецької обл., вул. О. Сибірцева, 17
02088, м. Київ, пров. Геофізиків, 10*

М.В. Жикаляк

ген. директор,

доктор економ. наук,

кандидат геол. наук

e-mail: dongeo@ukr.net

О.П. Бондар

головний геолог

Стаття надійшла: 16.11.2024